

Tamási Orosz János

„Élek gyönyörű kalodában, s azóta is, tovább.”

Derűs tűnődés Szondi György Gondolomunk
című kötetéről

Ravasz és még ravaszabb szavak szötte, hálója. Váratlanul nyíló értelmezési lehetőségek rejtett ajtóival. Itt van például ez a szó: rámásít. „rámásít a szájtáti ég” (*Ott voltunk*). Honnan a kép? Inaskodunk a végtelen égbolt boltjaiban, sokára sem érve semmit az üzletmenet lényegéből, s mire kapiskálnánk valamit, jön a sírhelyválasztás – úgy nagyjából erre gondolunk, asszociatív úton jutván el az „ásító inas” toposzától az ásító égbolt szájtátiságáig. Amely száj bennünket „sem kiköpni, sem lenyelni” nem tud, de csupán csak azért, mert mindenféle számára gusztustalan fűszereket zabálunk fel hosszú futásunkban, s mire elvégezzük azt, megtelünk csupa keserű mellékízzel; hát nem fanyalodik ránk, asztalához nem int, sem vendégnek, sem fogásnak. Ama száj. Amely hát, lehet, nem is ama, hanem valami egészen más. Meglehet: a szerző fonetikai kacsintását látjuk; az a „szájt”, valójában site, pillanatnyi helyzetünkre utal, a virtuális háló mely szemében próbáljuk tenni a dolgunkat, csalfa hitként melengetve magunkban a fontosság és pótolhatatlanság mákonyát; pedig nem tőlünk s nem általunk függött ez a hely, amelyet az Ismeretlen Webmester kijelölt számunkra; de, most, talán, a sugallat.

Mert jelzés érkezett az „áti” világból, a szájtön túlról, onnan, ahová elérésünkhöz előbb át kell kelni ezen a szájtön, meg kell értenünk az itteni s az ottani dolgok összefüggéseit, fel kell oldanunk magunkban ama görcsösséget, miváltképp mi mindenképp ezt a szájtöt próbáljuk valamiképp alakítani, holott annyi lenne a dolgunk, mindössze: meg kell értenünk az „áti” világot, éreznünk kell annak végtelen kiterjedéseit, azt a mérhetetlen hosszú utat, mi abban húzódik két értelmes rész megteremtése között; mikor ennek csak töredékét fölfogjuk, kezd akkor érdekessé lenni dolgunk magyarázata. Képesek vagyunk-e, vagy csak akarjuk ezt a szájtöt mi, az Ő arcára teremtettek, megváltoztatni, hasonlóná tenni a mi arcunkhoz? S tudjuk-e, hogy utunk az áti tartomány felé épp ekkor s ezért fut zsákutcába...

Lám, egy szó végestelen pillanata nyomán mennyi megállapítás, kérdés, kutatás merül föl bennünk; s közben el is keveredtünk az első szótól. Attól a „rámásít” különös izgalmától. Azt mondanánk: gépelési hiba, összezsúszott a két szó, hát, ha szájtáti, akkor ásításról van szó, és pedig ami itt történik, hogy rámásít az ég. Talán így van, de tudhatjuk-e? Hiszen lehet ez egy szó is. Olvassuk

ki a sorokból a vershelyzetet: a költő hanyatt fekszik az ég alatt, hőguta meleg tengerparti idő van, apály, valahogy áll, lebeg, moccsatlan s mégis távolodó a világ, a költő fekszik, fejét könyökére hajtva, s mintha benne is megszűnne, megállna most az idő: kimerevedik, fázistalanná válik a helyzet; már csak keretbe kell foglalni, rámásítani s fölakasztani azt horizontunkra. Már ha annak vakolata elbír akár csak egy képszöveget; már ha valóban vakolt az a horizont, olyan, amilyennek most látszik. Hogy fal az, csak fal, s nem érdemes újra és újra elmenni odáig; elmenni a falig? Micsoda öszvérillúzió ez is.

Ha csak nem egy külső akarat játszik velünk, játssza ezt a játékot is. Rámásít bennünket, küld nyalka-daliásan a dacos harcba. Fölcsippent szerszámai alá az Ismeretlen Csizmadia, szépen cserzett irhánkra vendégbőrt varr, azt a járótalp fölé húzza, becsirizeli, s rászegezi hosszú futásunkat. Később fölkerül, amolyan stallumként, a vízhatlanító csík is, valódi gojzervarrással, ráérsít lépteink súlyára ez is, mondhatni: erősebbek, kitartóbbak leszünk általa, ám az út célját s irányát vajon mi vagy a Csizmadia határozza meg s el? Akkor és most, nagyon gyorsan, fogjuk hát tekintetünkbe a tárgyalt sor teljességét: „*rámásít a szájtáti ég*”. Mennyi minden el van rejtve itt abból, amit – jobb híján – költészetnek szokás nevezni. Jobb híján, mert hát poézis és poézis között erős különbség van; a mesterség szavával való illetés mégis mindenkinek jár, akkor is, ha amúgy az nem illetné meg. Tehát: mi is bukkan elének ebben a sorban? Az ég, ha csupán a felhőket s a színét nézzük, azt a képet, amely életünk első pillanataitól kezdve kísér bennünket, üres, szájtáti látványelemként virrad s alkonyodik fölénk; de ha elhisszük benne a lelkek tükrét, a csodák varázsát, a megfoghatatlan valóságát, akkor – a szájton át – eljuthatunk akár még önmagunkhoz is. Addig azonban, s mindezekelőtt, nem szabad elfogadnunk a keretbe s ketrecbe zárását létünknek; s el kell dobnunk, le kell tépnünk lábunkról a mások által arra rámásított viseletet.

S ez csak egy sor Szondi György világából, még azt is megengedvén általam, hogy ez az egy sor itteni föloldása tele van önkényes játékkal, „szabálytalan” oldásával-szaggasztásával? a ravasz és még ravaszabb szavak hálójának. Mindannak, ami ezt a rejtőzködő költőt jellemzi; aki amúgy ezt a rejtőzködést borzasztó egyszerűen oldja meg: látjuk őt kultúrával töltött életünk minden pillanatában, naponta invitál bennünket könyvkiadója vezetőjeként valamely új szenzációs remek bemutatójára; mennyi kortársunk köszönheti meg neki az ismertséget, határon innen s határokon túl; a következő órában már folyóirata főszerkesztőjeként rivall reánk: hónapok óta nem adtál kéziratot, mi van, nem írsz, nincs témád, adok én; s ad, valóban, mert épp izgatja valami a benne élő irodalomtörténészt is, van egy kérdés, van egy életmű, mondja, erről gyűjtünk tanulmánykötethez anyagot, te mit írsz bele?, kérdi, ellenállhatatlanul. A diskurzusban aztán előjön valami nyelvi kérdés, hát őkelme nyelvész is, ezért sem szabad amúgy első megérzést követve kézírataiban elütést gyanítani; mert hát lehet, az, hogy elütés, úgy indult, ám végül megtartotta – és kajánul figyel: észleljük-e a csapdát. A tekintete rá is exponál, megszokásból, tanakvó-gyanakvó-gyakló arcunkra, noha most nincs nála fotómasina; majd lesz, ha elindul a természet nyomába, hiszen hát fotoista-fotóíró is őkelme; no, mondjuk egyszerűbben, nevezzük nevén: kultúrdiplomata.

Ennyi. S emellett már-már melleleg költő ő, amit le merek írni, tudván tudva: a poézis sohasem melleleges tevékenység, és sohasem a versek és könyvek

darabszámától függ. Még kevésbé a költői jelenlét gyakoriságától. (Bár magam azt már-már kóros szerénységnek gondolom, amikor valakitől kinkeservesen lehet „levadászni” néhány verset, csak párat összeszedni a virtuális háló szájt-jairól, bár értjük: az átiban tartja őket; az áti Parnasszusán olvasgatják azokat a hozzá hasonló szűkszavú költők.) No, kifogtunk csöppet irigységükön, a jót nagyon jól rejtegető makacsságukon, s íme néhány poétikai remek Szonditól; legyen még szebb emléke benne s bennünk e mai estének.

(toldásféle, kicsit későbbma)

Én kérek elnézést mindazoktól, akik csak most jöttek rá, hogy nem hiába faggatták a cím olvastán memóriájukat, s gyanakodni kezdtek is talán annak kopására – erről semmiképp nincs szó. Bár a kötet létezik, de azt senki nem olvashatta, legföljebb a benne szereplő versek felét. Merthogy az a történet veleje: 2015-ben a költő Jean Monnet-díj elfogadásával tisztelte meg a Charta XXI mozgalmat, s ennek átadó ünnepségére készült ez a kicsiny, meglepetésnek szánt könyvecske, úgy, ahogyan kell, címlappal, természetesen. A kötet címét én emeltem ki a költő szuverén szavainak sodrából, egyfajta gondolomra, sok tűnődés árán, mert hát egy kötet címe némiképp olyan, mint eleink sütemény-receptje; egy-két hozzávaló csak úgy gondolomra kerül bele. Ez az egyedi receptek titka, a nagymamák lekvárjának, az üvegre pillantva látni véljük a nagyit, aki hunyorítva mondja – hogy abból bele, én, mennyi tesztek? amennyit gondolok –, de a mosolyából tudjuk: pontosan tudja. Ám abban, mégis, mi lenne jó, ha a legfontosabb hozzávalóhoz is ő vezet rá a kezünk? Nos, így született ez a könyvecske, a belső címlapján az olvasható, íme: „Szondi György: *Gondolomunk, Készült egy példányban 2015. május 20-ára, a Jean Monnet-est emlékére. Illusztrációk: Ludmann Mihály, Utószó: Tamási Orosz János.*” A verseket, mint abban írtam, a netről böngésztem össze, lévén akkor épp elérhetetlen volt a könyvtáram, s mert régi emlék, nem tűnt föl, hogy a nyolcból (mert hogy ennyire leltem) négy már megjelent első kötetében (*Értem, értem, értem*, 1994). Köztük, mily szerencse, az is, amit főntebb némileg tán a képzavarosság határáig boncoltam ízekre. S igen, el ne feledjem, a könyv illusztrációi még inkább egyszerűek, a kiváló festő-grafikussal egy órával korábban találkoztam, aki a rajzokat ott helyben készítette a közeli nyomdában akkor elkészült, betördelt s takaros ragasztó-kötéssel ellátott, friss, meleg kötetkébe.

S jövök rá eközben, míg írtam ezt, arra: e mostani közlés nem lehet, hogy a régi ünnep ünneprontása? Hiszen, ha készült, s ha akkorra, szabad-e most megfosztanom valami új öröm – *ha az* – miatt egy régi emlék örömétől, szabad-e duplikálni, s lehet-e az egyszeri öröm pillanatát? Engedtessek meg, hogy lehessen; hogy tovább mondjam, ennek apropóján, annak történetét: milyen öröm volt nekem újraolvasni nemrég azt a régi, 1994-es kötetet...

Negyvennyolc esztendősen adta közre, s hozzáfűzött utószavában ennek miértjét s mégis történését bár elfogadhatóan magyarázza, indokolja, mégis – azt kell mondanom – a költő, az alkotó már akkor is túlzásba viszi a szerénységet. Idézem, mire gondolok: „...cellavilágomban pedig önélményem honnan

is lenne...” Az pedig volt, bizony, igazolják ezt a versek a kötetben. Mindenről szó esik, családi sorsról, szülőkről, minden, mi a lírában elmondható, s hát lehet-e ennél több? Meregezzünk, szabadon, innen-onnan, a versek között utazva: „kétszáz éve vagyok magyar / nagyon. / Engedtessek.”; „Az eszmék is rögből, csatakosak”; „Ember szegült katedrálissá!”; „Csak maszatol a kéz, a tél se örök / szöszmötöl, gyilkol egy végsőt.”; „Jel[ek] se maradnak, könyörjelek”; „Gallyak fekete rácsa / S te nem ápoltál / Eltakarsz”; „Nem a zászló lengeti a szelet”. Nos, lehet-e ennél pontosabb ön- és sorstörténelmet megírni, felidézni, mi ez, ha nem egy tág, nemzedékekig feszülő s feszíthető, mégis önélményeken alapuló személyes, mégis mindenkire ható közösségi líra, a haza állandó megszólítása – a nagyon bensőséges pillanatokban is. „Fojtogatják a vizet, fiam. Merítkezz.” – írja személyes dialógusként szóló versében, ám az egyúttal a beavatás szózata; beavatás abba: miként kell fogadni majd, s ha nincs más, hát el a sorsot. Ha kell: megfeszítve. „Átüt rajtam a szög. / Ne becézz, / Isten”.

S hogy a fönti előszó némileg ellentmond ennek? Nem hinném. Épp csak kissé egyoldalúan a költészet mesterségében elmélyülő alkotót idéztem föl ott, aki a szavak titkát kutatja, szedi azokat szét betűkre, hangzókra, mint gyermek első játszóeszközét: a nyelvet. Igaz, addig is babrál ezzel-azzal, csicsizós kendővel, játékmackóval, a párna csücskével, az illatokkal, a szagokkal, a fényekkel, s bizony, első szavait is nekik adja – az első, amit mi annak jegyzünk, sokadik csak a sorban. Ki tudja, mit mivel s mihez párosít, de ha később megfigyeled, az ő kezdeti szótagját ismételve könnyebben tanítod neki a nyelvet. Úgy érti meg, sorolja be, s mert annyira akarod, később pontosítja annak hangzását; de amikor költő lesz, visszatér a régi módszerhez. Visszatér a hangzás gyökeréig, formálja, alakítja – mert „Lélegezni kell! Függőlegeseket!”

No, hát kész a leltár. Szondi György itt él velünk, értünk, közöttünk. S ebbe, ha ráfeszül, sem fog belehalni már.